

بازخوانی رویکردهای منطقه‌گرایی در بناهای شاخص معاصر شهر مشهد

الهه ذوقی حسینی (دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران)

elahezoghii@gmail.com

داراب دیا (استاد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

dar.diba@iauctb.ac.ir

حامد کامل نیا (دانشیار معماری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

kamelnia@um.ac.ir

مصطفی مختاباد امرئی (استاد تئاتر، فیلم و ارتباطات، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران)

mokhtabm@modares.ac.ir

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۵/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۲۷

صص ۱۸۵-۱۶۵

چکیده

منطقه‌گرایی، دیدگاهی انتقادی است که بر حفظ خصوصیات مکان تأکید داشته و نوعی فلسفه‌ی ارجاعی در برقراری هماهنگی میان مردم، دست‌ساخته‌های آنها و طبیعت به شمار می‌رود. این رویکرد تلاش می‌کند تا با بی‌مکانی در مدرنیسم از طریق بکارگیری نیروهای متنی برای بدست آوردن معنا و حس مکان مقابله نماید و در صدد پرنمودن این خلاء است که ریشه در شکاف میان اندیشه و احساس در طول سده اخیر دارد. این مقاله تلاش دارد تا اهمیت این بحث و ابعاد مختلف آن و سنتی که تحت عنوان منطقه‌گرایی ارائه شده را نشان دهد و اینکه چگونه این بخش از مفاهیم با ابعاد مختلفش با گفتمان‌های محلی از یکسو و چالش‌های جهانی از دگرسو شکل گرفته است. لذا مرور ویژگی‌های منطقه‌گرایی مبتنی بر آراء پیشگامان این جنبش و رویکردهای آن بواسطه نقش میانجی آن بین سنت و مدرنیسم در بناهای معاصر مشهد می‌تواند انتظامی برای بحران مکان در مشهد قلمداد شود، به طوری که هدف اصلی این نوشتار را شکل می‌دهد. طراحی پژوهش، بر مبنای روش تحقیق ترکیبی کیفی و کمی مبتنی بر منطق قیاسی و از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مورد پژوهی شکل گرفته است. ۲۷ اثر از بناهای شاخص شهر مشهد که رویکرد میانجی‌گرایانه‌ای به تقابل سنت و مدرنیته داشته‌اند به عنوان جامعه آماری انتخاب و از طریق پرسشنامه که به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت تنظیم و توسط ۲۵ نفر از کارشناسان حوزه منطقه‌گرایی مشهد بکار گرفته شده و در نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های مورد پژوهی حاکی از عدم سازگاری اصول منطقه‌گرایی در مشهد با نیازهای دوره معاصر است چرا که بیشتر تبدیل به الحاقات نمادین و تاریخی روی پوسته مدرن گشته و می‌توان آن را بدترین شکل منطقه‌گرایی دانست که به پوسته‌ای تاریخی تبدیل شده و در آن تصاویری از سنت‌گرایی با تقلیدی از کلیشه‌های گذشته ترکیب و بر روی بدنه ساختمان‌های مدرن کشیده شده است.

کلیدواژه‌ها: ابنیه معاصر مشهد، جهانی‌سازی، مدرنیسم، منطقه‌گرایی، هویت مکانی

۱. مقدمه

محصول مدرنیسم)، معماری را به عنوان نیروی دافعه در جهت محلی شدن، واگرایی و هویت فرهنگی شناخته‌اند که در بسیاری از مطالعات بدان توجه شده است (فرمتن^۶، ۱۹۸۳؛ ایبلینگز^۷، ۱۹۹۸؛ لفری و زونیس، ۲۰۱۲؛ لهن^۸، ۲۰۱۶). در اینجا یک سؤال مطرح می‌شود که الهام‌بخش فرامپتون برای تئوریزه کردن منطقه‌گرایی در معماری بود (فرمتن، ۱۹۸۳). اینکه چگونه مدرن باشیم درحالی‌که به داشته‌هایمان برگردیم؟ (ریکور^۹، ۱۹۵۶، ص. ۲۷۶). طرح این سؤال نشان می‌دهد که منطقه‌گرایی وضعیتی از تفکر است که حاصل گفت‌وگو متکی بر ساختاری دو طیفی است. ایده‌های حاصل از منطقه‌گرایی، مشخصاً متمایل به دو طیف نیستند؛ بلکه در فضای نقد دیالکتیک موجود شکل می‌گیرند. این ایده‌ها شرایطی خاص پیدا کرده، بومی شده و با یک منطقه همخوان می‌شوند (کنزارو، ۲۰۰۷، ص. ۱۳). در واقع، منطقه‌گرایی در معماری، دیدگاهی است تحلیلی و انتقادی که بر حفظ ویژگی‌ها و خصوصیات خاص مکان تأکید دارد و از این لحاظ در مقابل جهانی‌شدن و سبک بین‌الملل قرار می‌گیرد (اکزان^{۱۰}، ۱۹۸۲: ۱۲)

بررسی دوره‌های رشد کالبدی شهر مشهد نشان می‌دهد که بافت شهری مشهد طی دوره ۵۵-۹۵ از ۶۷ کیلومتر مربع به ۳۵۰ کیلومتر مربع رشد و گسترش داشته و ۵/۲۲ برابر شده است (ربانی ابوالفضل، شفقی، رهنما و رحیمی، ۱۳۹۷). با این

جهان امروز از یکسو با صنعتی‌شدن و نظام سرمایه‌داری و از دیگر سو با برنامه‌ریزی ضعیف سکونت‌گاه‌های انسانی، مواجه شده است. درحالی‌که هویت‌های جهانی و فراملی در حال گسترش هستند و ساکنین کره زمین روزبه‌روز سلاقی، تعلقات و ادراکات جهانی‌تری پیدا می‌کنند، خصیصه‌های محلی و منطقه‌ای، که برآیند مقاومت در مقابل فرهنگ‌های جهانی هستند، نیز روزبه‌روز در حال شکوفا شدن و تقویت هستند. لذا در طول زمان، جهانی‌شدن و منطقه‌گرایی در تقابل با یکدیگر قرار داشته‌اند (هتنی^۱ و سودربام^۲، ۲۰۰۲؛ لفری^۳ و زونیس^۴، ۲۰۱۲). در اینجا می‌توان منطقه‌گرایی را نظریه‌ای دانست که از مقاومت در برابر صورت‌های مختلفی از برتری جویی، جهانی‌سازی و یا ساختارهای استاندارد شده که تفاوت‌های بومی را کاهش می‌دهند، حمایت می‌کند. این تئوری، روش‌ها و معیارهایی برای حفاظت، تجدید حیات و در صورت نیاز، بازسازی زندگی در چارچوب ویژگی‌های منطقه را پیشنهاد می‌دهند (کنزارو^۵، ۲۰۰۷).

۱.۱. طرح مساله

به موازات بلوغ مدرنیسم و جهانی‌شدن، در معماری نیز به همین منوال، توسعه تاریخی جهانی‌شدن مطابقت بسیار نزدیکی با تعالی مدرنیسم داشت. هر دو مقوله جهانی‌شدن و سبک بین‌الملل (به‌عنوان

6. Frampton
7. Ibelings
8. Lehmann
9. Ricoeur
10. Ozkan

1. Hettne
2. Söderbaum
3. Lefavre
4. Tzonis
5. Canizaro

حال این رشد، پیامدهای دیگری نیز داشته است. شهر مشهد به جز بناهای معماری مربوط به مجموعه حرم مطهر، بخش اعظم و با ارزش بافت تاریخی‌اش را از دست داده که آن را می‌توان حاصل تغییرات تدریجی (ناشی از تغییر دراز مدت فعالیت‌ها و نوسازی تک بناها) و یا حاصل تغییرات دفعی (تخریب‌های ناشی از رخدادهای طبیعی و انسانی مانند زلزله، جنگ و برنامه‌های نوسازی) دانست (سرخیلی، پورجعفرورفیعان، ۱۳۹۳). شتاب روزافزون تغییر و تحولات سیمای شهری مشهد که ناشی از نوسازی در چارچوب نوگرایی است و همچنین تأثیرات روزافزون جهانی‌سازی و در نتیجه نگرانی‌های ناشی از تأثیرات منفی آن بر ارزش‌های معماری معاصر مشهد باعث لزوم بازخوانی هویت شهر و احیاء حس مکان شده است. تغییرات ایجاد شده در سیمای شهر موجب شده تا از مشهد قدیم به عنوان "مشهد مدرن" با فضاها و نمادهای متفاوت یاد کرد. نمادهایی که هیچ‌سختی با سنن معماری شهر ندارد و یا به نقل از شریعت‌زاده (۱۳۷۴)، سنت‌هایی که در نتیجه پیشرفت علم و تکنولوژی و تغییر اهداف، کمتر تغییر می‌کنند، بلکه بیشتر جهانی‌اند و تحت تأثیر اقلیم و فرهنگ‌های خاص، نموده‌های خاصی می‌یابند.

پژوهش حاضر درصدد است تا با خوانش ویژگی‌های منطقه‌گرایی و رویکردهای مختلف آن به واسطه نقش میانجیگری آن بین سنت و مدرنیسم بتواند راهگشایی برای حل بحران هویتی در حوزه معماری معاصر شهر مشهد باشد. این تلاش، مقابله با فقدان هویت و بی‌مکانی با در نظر گرفتن جنبه‌های منحصر به فرد مکانی و منطقه‌ای است که شهر مشهد

در آن قرار دارد. درعین حال، تلاش می‌شود تا علاوه بر مراقبت از جنبه‌های محیطی و فرهنگ محلی، ابعاد جهانی را نیز در برگیرد تا بتواند جامعه پویای معاصر را توصیف کند. برای نیل به این هدف، مقاله پیشرو با تعیین انواع شاخص‌های رویکردهای معماری، دستیابی به الگوی مناسب و جامع طراحی منطقه‌گرا به طور عام و کاربست آن در شهر مشهد دنبال می‌شود. به طوری که انواع رویکردها، کالبد شکافی و نمودهای همسو با منطقه‌گرایی، استخراج می‌شود. لذا می‌توان هدف این مقاله را تبیین و تدقیق پدیده جهانی‌سازی و بررسی نحوه ارتباط آن با رویکردهای نوین منطقه‌گرایی، شناسایی و ارزیابی آثار شاخص معاصر شهر مشهد در راستای رویکرد منطقه‌گرایی و دستیابی به الگوی مفهومی جامع در معماری معاصر شهر مشهد دانست. در همین ارتباط سؤالات اصلی پژوهش بدین شرح تدوین شده است: ۱. انواع رویکردهای منطقه‌گرایی کدامند و جایگاه ابنیه شاخص مشهد در راستای این رویکردها چگونه است؟

۲. میزان تأثیر رویکرد منطقه‌گرایی در کاربری‌های مختلف بناهای شاخص معاصر مشهد چگونه است؟

۲.۱. پیشینه پژوهش و مبانی نظری

۲.۱.۱. منطقه و منطقه‌گرایی

منطقه‌گرایی همواره به طرق مختلفی تفسیر شده است. این عدم ثبات در تعریف واحدی از آن، برخی از مسائل عمده در مباحثی از قبیل عدم انسجام در استفاده از مفاهیم "منطقه" یا "منطقه‌گرایی" را خاطر

نشان می‌سازد (نای، ۱۹۶۸). چند بعدی بودن مفهوم منطقه‌گرایی باعث شده تا شمار زیادی از پازل‌ها و چالش‌های جدید برای هر دو قشر سیاست‌گذاران و دانشگاهیان به وجود آید که متعاقباً حجم زیادی از تئوری‌ها و مفاهیم از آن متکثر می‌شوند. یکی از مهم‌ترین دلایل آن به مفهومی‌سازی و فهم واژه منطقه برمی‌گردد (سوبرام، ۲۰۱۱). منطقه همواره به عنوان مفهومی طفره رونده (منسفیلد^۲ و میلنر^۳، ۱۹۹۹، فان^۴، ۲۰۰۹، فاستر^۵، ۲۰۰۱)، پیچیده و غالباً چالش برانگیز است. به همین دلیل است که سطوح محلی و منطقه‌ای به عنوان سطحی از فضای اعمال و اجرای سیاست‌های توسعه، همواره مورد توجه محافل علمی، سیاست‌گذاری و اجرایی بوده است و بر همین اساس رویکردهای غالب به مطالعه مناطق نیز همواره در طول زمان تمایل به تغییر و تحول داشته‌اند.

منطقه به عنوان بخشی ویژه از جهان (ویراستاران جهان جدید و بستر^۶، گارالینیک^۷ و نوفلد^۸، ۱۹۸۸)، یا بخش بزرگ‌تری از یک کشور، سرزمین و... تعریف شده است (پروکتر^۹، ۱۹۸۲). به لحاظ فیزیکی، "منطقه" به معنای مرز فضایی است که در منتهی‌الیه فرهنگ و طبیعت تعریف می‌شود (کنزارو، ۲۰۰۷، ص ۱۸). متداول‌ترین تعریف آن از منظر تاریخی، به

فضای حد واسطه ملی و محلی اشاره دارد. این فضا، یک میکرو-منطقه است که به وجوه مشترک درون منطقه‌ای ختم می‌شد و متغیرهایی از قبیل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، تاریخی و پیوندهای قومی را شامل می‌شد (سودربام، ۲۰۱۱). در مقابل، ماکرو-منطقه که بین مقیاس ملی و جهانی شکل می‌گیرد و بیشتر مورد خطاب علوم سیاسی و اقتصادی است (سودربام، ۲۰۰۳). به طور کلی می‌توان گفت، منطقه، تفسیری از جغرافیا، هویت، فرهنگ، و نهادهاست. اواخر دهه ۱۹۳۰، رویکرد منطقه‌گرایی به مثابه رویکردی علمی و تفسیری از وجهی بین-المللی برخوردار شد. "لوئیز مامفورد"^{۱۰} به عنوان بانی این جنبش در نوشتار معروفش با عنوان فرهنگ شهرها^{۱۱}، تعبیر منطقه‌گرایی مبتنی بر تاریخ تکاملی تمدن غربی را به رشته تحریر درآورد. برای "مامفورد"، مفهوم منطقه، یک محصول تکاملی است. در واقع او به منطقه به عنوان مکان انسانی اجتماعات انسانی می‌نگرد (مامفورد، ۱۹۳۸).

۲.۲.۱. بسط آراء پیشگامان منطقه‌گرایی

قدمت آگاهی از منطقه به عنوان شاخصه‌ای برای هویت گروهی خاص به یونان باستان بازمی‌گردد. یونانی‌ها در متن سیاست کنترل و رقابت در شهرها و مستعمرات خود از عوامل معماری برای نمایش هویت گروه حاضر در یک منطقه استفاده کردند. مشخص‌ترین مرجع طراحی منطقه‌گرا (ده کتاب معماری) ویتروویوس است (زونیس، ۲۰۰۳: ۱۱). واژه منطقه‌گرایی از اواخر قرن هیجدهم به یکی از نظریه-

1. Nye
2. Mansfield
3. Milner
4. Fawn
5. Foster
6. Webster's New World Editors
7. Guralnik
8. Neufeldt
9. Procter

10. Lewis Mumford

11. The Culture of Cities

(مالگری^۸ و گودمن^۹، ۲۰۱۱، ص. ۹۹). در نوشتار بعدی آنها در همان سال که برای نشریه یونانی "معماری در یونان"^{۱۰} نوشتند، آکساندر زونیس و لیان لفور، موضوع «آزادسازی»^{۱۱} هریس را به نوشتار اول خود اضافه کردند. آنها همچنین سه نوع منطقه-گرایی در یونان (با توجه به سه برهه تاریخی این کشور) را شناسایی کردند. اولین مورد در ارتباط با احساسات ملی‌گرایانه قرن هجدهم بود، در حالی که مورد دوم به جنگ استقلال یونان در سال ۱۸۲۱ بازمی‌گشت که از تأثیر نئوکلاسیسم آلمانی مشتق گرفته شده بود. سومین مرحله منطقه‌گرایی که آنها منطقه‌گرایی انتقادی نامیدند، از الهامات معماران یونانی برای رهایی خودشان از مدرنیسم جزمی دهه ۱۹۵۰ برخاسته بود (زونیس و لفور، ۱۹۸۱).

"کنت فرامپتون" منطقه‌گرایی انتقادی زونیس و لفور را ادامه می‌دهد، لیکن آن را با حس فوریت بیشتری در می‌آمیزد و خاطرنشان می‌سازد که ماهیت انتقادی‌اش مقابله با یکنواختی لامکانی است. او در مقالات خود "به سوی منطقه‌گرایی انتقادی: شش نکته در باب معماری مقاومت" (فرمدن، ۱۹۸۳) و بسط و بازبینی این ویژگی‌ها در "ده نکته در معماری منطقه‌گرا: یک بحث موقت" (فرمدن، ۱۹۸۷) به خوبی این مسئله را تشریح کرده است. فرامپتون طرفدار شناخت منطقه، ساختمان بومی و توجه به حساسیت آن به نور، باد و شرایط دمایی است که جملگی پاسخ معمارانه‌ای را می‌طلبند که شایسته و

های اصلی نقد معماری تبدیل گشت. مطابق این دیدگاه معماری باید بر اساس فعالیت‌های ناحیه‌ای ویژه که بر اقلیم، جغرافیا، مصالح و سنت‌های فرهنگی بومی بنا شده‌اند، شکل گیرد (کوهون^۱، ۲۰۰۷، ص. ۱۴۶). نظریه‌پردازان در طول قرن‌های نوزدهم و اوایل قرن بیستم، جنبه‌های فرهنگی و جغرافیایی منطقه را توسعه دادند و نوعی منطقه‌گرایی ملی‌گرایانه شکل گرفت (اگنر^۲، ۲۰۰۲) که بیشتر بر ویژگی‌های خودی تاکید داشت^۳.

رویکرد جدید به منطقه‌گرایی در سال ۱۹۸۱، در مقاله‌ای با عنوان "شبکه و مسیر" توسط الکساندر زونیس و لیان لفور مطرح گردید (زونیس و لفور، ۱۹۸۱). "آکساندر زونیس"^۴، "لیان لفور"^۵ و "آنتونی آلفونسین"^۶ در نوشتار خود با عنوان "پرسش منطقه-گرایی"^۷، بحث اولیه خود پیرامون مقاله سال ۱۹۴۷ لوئیز مامفورد مطرح ساختند و ایده معماری منطقه‌گرا را به عنوان انتقادی به پست‌مدرنیسم، پرورش دادند

1. Colquhoun

2. Eggener

۳. در دوران مدرن با وقوع انقلاب صنعتی و شکل‌گیری جهان-بینی جدید نوعی معماری صورت گرفت که مدعی بود می‌تواند در تمامی نقاط دنیا به صورت هماهنگ و هم شکل اجرا شود. این گرایش با فاصله گرفتن از ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی و ویژگی‌های منطقه‌ای، خردگرایی محض و عقلانیت ابرازی را تبلیغ می‌کرد. از این رو نوعی معماری عملکردگرایانه رایج شد که از هنجارهای فرهنگی و سنتی فاصله معناداری داشت. این معضل در کشورهای جهان سوم به موضوعی حیاتی جهت حفظ و بقا هویت فرهنگی ساکنان این کشورها مبدل شد که تحت عنوان جستجوی هویت مطرح گردید (مهدوی‌نژاد و بمانیان و خاکسار، ۱۳۸۹ الف، ص. ۱۱۴).

4. Alenader Tzonis

5. Leon Leflore

6. Anthony Alfonsin

7. The Question of regionalism

8. Mallgrave

9. Goodman

10. Architecture in Greece

11. Liberation

در خور مکان خاص است. منطقه‌گرایی این تصور را مطرح می‌سازد که طراحی‌های ویژه اقلیمی از لحاظ زیبایی‌شناختی و محیط‌زیست مفیدند و در مقابل نیروهای همگن‌ساز مدرن مقاومت می‌کنند (نسبیت، ۱۳۹۳، ص. ۷۷). آلکساندر زونیس نیز وظیفه منطقه-گرایی را تجدید نظر در مورد معماری، با توجه به مفهوم منطقه می‌داند. او این موضوع را از یکسو به پیوندهای پیچیده انسانی مربوط می‌داند و از سوی دیگر به تعادل اکوسیستم و مسائل محیطی (زونیس، ۲۰۰۳، ص. ۲۰). در واقع، منطقه‌گرایی واژه ابداعی این معماران نبود و مفهوم جدیدی نیز ارائه نمی‌کرد. آنها این اصطلاح را برگزیدند چرا که این جنبش جدید، مشابه تلاش گسترده معمارانی بود که به دنبال روشی جایگزین برای طراحی ساختمان‌ها، مناظر و شهرهایی داشتند که ویژگی‌های یک منطقه و محیط منحصر به فرد را با ویژگی‌های خاص فرهنگی آن مکان، حمل کند (لفور و زونیس، ۲۰۱۲).

۱. ۲. ۳. رویکردهای متناظر با منطقه‌گرایی

در دنیای کنونی عرصه تحقیق در علوم گوناگون به گونه‌ای به هم پیوند خورده که موجب می‌شود برای تدقیق موضوع تحقیق محقق با رویکرد و یا نگرشی خاص به اثر بنگرد (شاه‌چراغی، ۱۳۹۴، ص. ۱۲۷). موضوع تداوم معماری گذشته نیز از ابتدای ظهورش با دیدگاه‌های مختلف شکل گرفته و هیچگاه به شکل یک اندیشه‌ی رایج در یک کشور و یا بخشی از جهان رواج نیافت (معماریان، الف، ۱۳۹۳، ص. ۶۲). به نظر می‌رسد معماران معاصر در مکان‌ها و زمان‌های مختلف، از آنچه در بخش‌هایی از

علوم مختلف، مانند زیست‌شناسی، روان‌شناسی، فلسفه، جغرافیا و... می‌گذرد بهره گرفته و آنها را به ابزاری برای نگاه به آنچه در دنیای معماری می‌گذرد تبدیل کرده‌اند. معماران با بهره‌گیری از علوم مختلف موضوعی را شکل داده‌اند که با آن بتوانند دنیای معماری را ببینند، تحلیل کنند و برای آن برنامه‌ریزی نمایند. در این راستا از عمده رویکردهای معماری ذکر شده توسط زه وی (۱۳۷۶)، معماریان و طبرسا (۱۳۹۲)، معماریان، (۱۳۹۳)، شاه‌چراغی (۱۳۹۴)، و مهدی و امین‌پور (۱۳۹۶) بهره جسته تا به مدلی جامع‌تر از ارزیابی منطقه‌گرایی در آثار معماری شهر مشهد، دست یابیم. این رویکردها شامل رویکردهای اقلیمی، شکلی، تاریخی، فضاگرایانه، فرهنگی و اجتماعی، و نیز معنایی می‌باشد که در جدول شماره (۱) به اختصار شرح داده شده است. در این جا شناخت این رویکردها تلاشی است برای قراردادن مجموعه‌ای از اشیای پیچیده در یک مجموعه منظم برای دستیابی به عمومیت بیشتر در جهت شناخت و برنامه‌ریزی. شناخت رویکرد های معماری از سه منظر ضروری به نظر می‌رسد: اول این که رویکردها ابزاری هستند برای توصیف ساختار معماری بر حسب ویژگی‌های مختلف، دوم ابزاری است برای تحلیل و ایجاد ارتباط بین داده‌های اقلیمی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی با رویکردهای تعریف شده و سوم ابزاری است برای رسیدن به الگوهای مناسب طراحی معماری در سطح خرد و کلان (مهدی و امین‌پور، ۱۳۹۶).

جدول ۱. رویکردهای متناظر با منطقه‌گرایی

رویکردها	شاخص‌ها	نمودهای متناظر با منطقه‌گرایی
کالبدی - شکلی	موتیف، هندسه، ارایه، سبک، فرم، تقارن، تضاد، نظم، رنگ، سطح، گونه، ریتم، بافت	- اقتباس از موتیف‌های معماری و بازآفرینی تاریخی - تقلیل دادن و خلاصه نمودن فرم‌های معماری گذشته - نوعی نماسازی با الهام و اشاره به معماری گذشته - الحاقات تاریخی روی پوسته مدرن
تاریخی - هویتی	اصالت، فرهنگ، باورها، ارزش‌ها، هویت محلی، میراث فرهنگی، معانی تاریخی	- تجدید حیات دوره‌های مشخصی از گذشته - احیا ارزش‌های فرهنگی دوران گذشته - بازتاب فرهنگ تاریخی منطقه
اقليمی	انرژی، سازگاری با محیط، مصالح، منابع در دسترس، توپوگرافی، دما، باد، رطوبت، تابش	- توجه به بوم و ویژگی‌های اقلیمی - استفاده مناسب از زیست بوم‌های منطقه‌ای - همسازي با شرایط اقلیمی
تکنولوژیک	روش‌های ساخت، مصالح، فناوری، تکنیک-های همسازي با اقليم، تکنولوژی بومی	- استفاده از مصالح و روش‌های ساخت و ساز بومی به کمک فناوری‌های جدید - استفاده از فناوری مدرن جهت همسازي با اقليم منطقه - استفاده از منابع در دست و تکنولوژی بومی - استفاده استعاره‌گر از تکنولوژی بومی در قالب فناوری مدرن
پدیدار شناسانه، معناشناسانه	روح مکان، پرهیز از سطحی‌نگری، مفاهیم ویژه مکان، سمبل، نشانه، معنا، نور	- استفاده نمادین از نشانه‌های فرهنگی، هویت - شکل‌دهی به فرارگاه‌ها و مکان‌ها به منظور باز تولید روابط اجتماعی - گوناگون - توجه به پیوند میان فرهنگ و زندگی در شرایط واقعی حیات در مکان - قائل شدن هویت به رفتار و عمل در مکان نه فقط ویژگی‌های ظاهری
فضاگرایانه	گشایش فضایی، سلسله مراتب، سیالیت، تداوم، نظم فضایی	- فضای معماری دارای مشخصه‌های بصری خاص خود است - فضای معماری با مصرف‌کننده آن تعریف می‌شود - فضای معماری حس‌های گوناگونی را در زمان‌های مختلف به مخاطب انتقال می‌دهد - فضای معماری به دو فضای درونی و بیرونی قابل تقسیم می‌شود
فرهنگی - اجتماعی	انسان، فرهنگ، روابط اجتماعی، کیفیت زندگی، رفتارهای اجتماعی، زندگی جمعی، ارتباطات انسانی	- توسعه فعالیت‌های موثر بر ارتقا کیفیت زندگی - پیوند میان مکان و ارتباطات انسانی - تعامل انسان با محیط در بستر فرهنگی - اجتماعی - مواجهه هوشمندانه برای درک رفتارهای فرهنگی
پایداری محیطی	اکولوژی، محیط‌زیست، انرژی پاک، محیط، طبیعت، کاهش مصرف، کاهش تخریب، استفاده مجدد و بازیافت، فناوری‌های سبز،	- آماده سازی زیرساخت‌های زیست محیطی - استفاده کارآمد و موثر از منابع موجود در منطقه - همزیستی محیط انسان ساخت با محیط طبیعی - رفع مشکلات اکولوژیک منطقه

نمودهای متناظر با منطقه‌گرایی	شاخص‌ها	رویکردها
<ul style="list-style-type: none"> - مدیریت‌بازیافت مصالح و به حداقل رساندن اثرات نامطلوب دراز مدت بر طبیعت - وابستگی حداقلی به منابع انرژی تجدیدناپذیر - احیا چشم‌انداز زنده و امن - حفاظت از منظره پایدار 	کاهش گازهای گلخانه‌ای	
<ul style="list-style-type: none"> - پایداری اجتماعی - تقویت روابط اجتماعی - افزایش کیفیت زندگی و مواجهه با پدیده مهاجرت ساکنان بومی - مشارکت مردم در ساخت و ساز و تقویت دانش و مهارت افراد محلی - رشد توانمندی‌ها و نوآوری‌های اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> پرورش فرهنگ محلی، حفظ تنوع فرهنگی، تاثیر متقابل گروه‌های اجتماعی برهم 	پایداری اجتماعی
<ul style="list-style-type: none"> - احیا اقتصاد محلی - توسعه اقتصاد شهری - پایداری اقتصادی - احیاء و ایجاد جاذبه‌های گردشگری 	<ul style="list-style-type: none"> احیا اقتصاد محلی، توسعه اقتصاد شهری، ایجاد جاذبه‌های گردشگری 	پایداری اقتصادی

ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

۱. ۲. ۴. منطقه‌گرایی در ایران

جریان رادیکال، رویکردهایی هستند که، ماشین و امکانات پیشرفته را از طریق فن‌آوری‌های جدید می‌پذیرند، به همین ترتیب از روابط اولیه و احساسی با مکان انتقاد می‌کنند و پیوند بین زمینه، معماری و ساکنین را قطع می‌کند، واکنش‌های محافظه‌کارانه در تلاش برای ختنی کردن فرآیندهای ماشینی شدن به دنبال تداوم یک سنت اصیل در منطقه هستند و جریان‌های میانجی که تأثیرات محلی و جهانی را همزمان می‌پذیرند و در برابر آن مقاومت نمی‌کنند و ترجیح می‌دهند که جنبه‌های مثبت هر دو دیدگاه را با نگاهی به ساکنین برای پیشرفت تکنولوژیک با یکدیگر درآمیزند. از بررسی جریان‌های میانجی در

معماری معاصر ایران و آنچه نظریه پردازانی چون اوزکان، مظفری و شیرازی به عنوان معماری منطقه‌گرا در ایران معرفی می‌کنند می‌توان به این نتیجه رسید که آن قسمت از معماری ایران که در دهه آخر پهلوی دوم شکل می‌گیرد و با اسامی مختلف همچون معماری نوگرای ایرانی (قبادیان)، مدرن تاریخ‌گرا (بانی مسعود)، نو سنت‌گرایی (محسن حبیبی) و... مطرح می‌گردد، همان منطقه‌گرایی ایرانی از منظر اوزکان و شیرازی است که با توجه به مشترک بودن مصادیق معماری و معمارانی که ذکر می‌شود این نتیجه منتج می‌گردد.

جدول ۲. بررسی تطبیقی نظریه صاحب‌نظران رویکرد میانجی و منطقه‌گرایی

معمار	مصادق	گرایشات	نظریه پرداز
علی سردار افخمی هوشنگ سیحون محسن فروغی حیدر غیایی کامران دیبا حسین امانت نادر اردلان محمد فرزانه‌مهر کوروش فرزازی	آرامگاه بوعلی، آرامگاه نادر، آرامگاه خیام، آرامگاه کمال‌المک، موزه فردوسی، خانه دولت آرامگاه پهلوی اول، آرامگاه سعدی، آرامگاه بابا طاهر مجلس شورای اسلامی پارک شفق، موزه هنرهای معاصر، فرهنگسرای نیاوران، شوشتر نو برج آزادی، سفارت ایران در چین، دانشکده مدیریت، ساختمان میراث فرهنگی تئاتر شهر، دانشگاه بوعلی، مرکز موسیقی مقبره الشعرا سردر ورودی دانشگاه تهران	معماری مدرن تاریخ‌گرا (سال‌های طلایی) معماری نوگرای ایرانی نوسنت‌گرایان	امیر بانی مسعود قبادیان محسن حبیبی
نادر اردلان کامران دیبا	دانشگاه امام صادق موزه هنرهای معاصر تهران و شوشتر نو	منطقه‌گرایی	اوزکان
کامران دیبا نادر اردلان حسین امانت هوشنگ سیحون	آرامگاه بوعلی و آرامگاه نادر فرهنگسرای شفق و دانشگاه جندی شاپور و شوشتر نو و موزه هنرهای معاصر و نمازخانه پارک لاله برج آزادی و سفارت ایران در پکن دانشگاه امام صادق و استادیوم آزادی	منطقه‌گرایی	شیرازی
هوشنگ سیحون حسین امانت کامران دیبا نادر اردلان	موزه هنرهای معاصر و فرهنگسرای نیاوران دانشگاه امام صادق	منطقه‌گرایی	مظفری

ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

مفهومی خود از آثاری به عنوان منطقه‌گرایی جعلی یا فیک نام می‌برد، همچنین ویلیام کورتیس نیز در تعریف خود از منطقه‌گرایی دو جریان عمده در آن معرفی می‌کند و آن را جریان اصیل و غیراصیل نامیده است.

آن قسمتی از جریان‌ات میانجی در معماری معاصر ایران (قاجار، پهلوی اول و دوم، جمهوری اسلامی) که سعی در تلفیق و التقاط دوگانگی‌های مختلف بین معماری وارداتی و معماری بومی داشته‌اند، اما موفق به نظر نمی‌رسند را در صورتی می‌توان به شاخه‌ای از منطقه‌گرایی نسبت داد که آن را منطقه‌گرایی جعلی یا غیر اصیل دانست. همان‌طور که اوزکان در مدل

شکل ۱. تقسیم بندی جریان‌های معماری معاصر ایران ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

۲. روش‌شناسی پژوهش

۲.۱. روش پژوهش

مطالعه پیش رو، تلاشی است در جهت بسط تئوری منطقه‌گرایی با توجه به آراء پیشگامان این جنبش همچون لوئیز مامفورد، لیان لفور، الکساندر زونیس و کنت فرامپتون. هدف مطالعه، بازگشتی به ایده اولیه منطقه‌گرایی، مکان و هویت محلی، و سپس فراهم‌سازی نگرشی به سوی اصطلاح منطقه‌گرایی و روندهای جدید آن، البته در چارچوبی گسترده‌تر از قبل می‌باشد. روش‌شناسی این پژوهش، توصیفی-تحلیلی بر اساس تحلیل کیفی است و راهبرد پژوهش ترکیبی از روش توصیفی و نمونه‌موردی است. روش تحلیل محتوای کیفی به جای جستجوی یک نظریه اصلی، به دنبال یک مدل توسعه است. لذا با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مبتنی بر منطق استدلال قیاسی با بهره‌گیری از نمودهای مشترک در نظریه‌های رایج در رویکردهای معماری به روش استدلالی و با هدف دستیابی به حداکثر جامعیت در رویکردها، به تدوین معیارها و شاخص‌های متناظر با انگاشت معماری منطقه‌گرا پرداخته شده است. هدف از پژوهش قیاسی کمک به تبیین یافته‌های تحقیق در

قالب جدول فهرست شاخص‌ها با در نظر گرفتن پیامدهای غالب و عینی در پروژه‌هایی است که در جدول شماره (۳) ذکر شده است.

۲.۲. متغیرها و شاخص‌های پژوهش

برای انتخاب نمونه‌ها از میان منابع معتبر با مراجعه به کتب، سایت‌های اینترنتی، مجلات معتبر، مسابقات حوزه ساختمان و همچنین بررسی بناهای شاخص مشهد از نگاه زائرین و شهروندان این شهر و نیز نظریات منتقدین و صاحب‌نظران این شهر مجموعاً، ۶۵ اثری که دارای ارجاعات بیشتری در این منابع بودند به عنوان جامعه خاص مرحله‌ی اول انتخاب شدند. سپس ۲۷ پروژه‌ای که صرفاً رویکردی میانجی‌گرانه به سنت و مدرنیته (جهانی - منطقه‌ای) داشته، در حوزه‌ی خاص منطقه‌گرایی مورد نظر و جهت تحلیل‌های تکمیلی برگزیده شدند. بناهای انتخاب شده به پنج کاربری کلی تجاری، فرهنگی-آموزشی، اقامتی، اداری، خدماتی طبقه‌بندی شده و در جدول شماره (۳) به معرفی آنها پرداخته شده است. ویژگی‌های آثار منتخب می‌تواند طیف وسیعی از شاخص‌های رویکرد منطقه‌گرایی را شامل شود و نتایج حاصل از تحلیل‌ها بتواند قابلیت تعمیم داشته

باشد به عبارت دیگر تحقیق موردی از اعتبار بیرونی بهره‌مند باشد.

داده‌های تجربی این پژوهش طی پروژه‌های از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده‌اند. پرسشنامه دارای سوالاتی مربوط به نحوه مواجهه آثار شاخص معماری مشهد با رویکردهای متناظر با منطقه‌گرایی و شاخص‌های هر رویکرد می‌باشد. تعداد ۲۵ نفر از صاحب‌نظران حوزه منطقه‌گرایی شهر مشهد، در این کار مشارکت داشته‌اند. پرسشنامه‌ها به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت تنظیم شده بودند و در اختیار پرسش‌شوندگان قرار گرفتند. در این پرسشنامه ۱ به معنی خیلی کم تا ۵ به معنی خیلی زیاد است.

۲.۳. قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهر مشهد به عنوان دومین کلانشهر ایران و مهم‌ترین قطب زیارتی کشور همواره مورد توجه بوده و امکانات فرهنگی، رفاهی و خدماتی گسترش

چشمگیری یافته است. بخشی از تحولات گسترده و سریع شهر مشهد ناشی از اجرای پروژه‌های اقامتی، تجاری و فرهنگی در مناطق گوناگون شهر است. که در موارد متعدد سیمای معماری آن را دستخوش تغییر و تحول ساخته است. در این تحقیق با بررسی کاربری‌های مختلف در این شهر به بررسی آثار معماری معاصر مشهد پرداخته شده است، در این تحقیق بناهای مورد نظر به چهار کاربری کلی تجاری، فرهنگی-آموزشی، اقامتی، خدماتی طبقه‌بندی شده است. در این میان به بررسی نغزات برتر مسابقات و طرح‌های پیشرو در این شهر نیز که می‌توان از آنها به عنوان آینده معماری این شهر یاد کرد پرداخته شد. جدول شماره (۳) به معرفی اجمالی این آثار براساس کاربری آنها پرداخته است.

جدول ۳. جدول معرفی آثار شاخص بناهای معاصر منطقه‌گرا مشهد طبقه‌بندی براساس نوع کاربری

کاربری تجاری				
				
۱. مجتمع تجاری لعل شرق	۲. پردیس کتاب مشهد	۳. بازارچه چشم و چراغ	۴. بازار رضا مشهد	۵. مروارید گوهرشاد
کاربری فرهنگی - مذهبی - آموزشی				
				
۶. کتابخانه مرکزی مشهد	۷. موزه و آرامگاه نادر	۸. موزه بزرگ خراسان	۹. صحن جامع رضوی	

				
۱۲. دانشکده معماری دانشگاه فردوسی مشهد	۱۱. یادمان شهدا دانشگاه فردوسی	۱۰. فرهنگسرای قلم		
				
۱۵. یادمان شهدا دانشگاه آزاد	۱۴. استادیوم فوتبال استان قدس	۱۳. مجتمع ورزشی استان قدس		
کاربری اقامتی				
				
۱۹. هتل درویش	۱۸. هتل مدینه الرضا	۱۷. هتل ابان	۱۶. هتل میثاق	
کاربری خدماتی				
				
۲۲. ترمینال مسافربری مشهد	۲۱. فرودگاه پروازهای حجاج	۲۰. ایستگاه راه آهن		
طرح ها و مسابقات				
				
۲۷. طرح موزه دفاع مقدس	۲۶. طرح تئاتر شهر	۲۵. طرح ساختمان نظام	۲۴. طرح موزه جلعق حرم رضوی	۲۳. طرح برج های سبز کوثر

ماخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۹)

است. جدول زیر، با توجه به این که برای مشخص کردن نوع رویکرد حاکم بر بناهای مورد مطالعه از پرسشنامه در قالب طیف لیکرت استفاده شد از این رو کاربری‌هایی که میزان میانگین نظرات کارشناسان بیشتر از عدد ۳ باشد منطبق بر رویکرد مورد مطالعه است. برای نمونه در رویکرد منطبق بر اقلیمی در بین کاربری‌های تجاری بازارچه چشم و چراغ با توجه به این که میانگین نظرات کارشناسان بیشتر از عدد ۳ و برابر با ۳/۱۵ است منطبق بر این رویکرد می‌باشد.

بر اساس مطالعات انجام گرفته در مورد رویکردهای متناظر با منطقه‌گرایی به منظور بررسی تأثیر منطقه‌گرایی در کاربری‌های مختلف بناهای معاصر مشهد، شاخص‌های تأثیرگذار در تجزیه و تحلیل نمونه‌های منتخب در قالب هشت بعد (کالبدی، تاریخی-هویتي، اقلیمی، تکنولوژیکی، پدیدارشناسانه- معنا شناسانه، فضاگرایانه، فرهنگی- اجتماعی و پایداری) در جدول شماره (۴) تدوین و تنظیم گردیده و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته

جدول ۴. جدول بررسی بناهای شاخص معاصر منطقه‌گرا مشهد بر اساس رویکردهای متناظر با منطقه‌گرایی

کاربری فرهنگی - آموزشی										کاربری تجاری					میانگین	بازهنگامی	میانگین
۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱			
۴/۴۸	۱/۱۳	۱/۵۲	۲/۲۵	۳/۱۱	۱/۳۷	۲/۱۹	۳/۸۰	۴/۸۰	۱/۱۶	۲/۲۱	۳/۳۱	۳/۸۶	۳/۲۱	۱/۷۰	بعد کالبدی	موتیف، هندسه، ارایه، سبک، فرم، تقارن، تضاد، نظم، رنگ، سطح، گونه، ریتم	اصلی جملی
۱/۲۶	۲/۲۸	۳/۳۵	۰/۶۵	۱/۰۹	۲/۶۸	۳/۳۶	۱/۵۶	۰/۷۸	۳/۳۹	۳/۳۱	۱/۱۳	۰/۶۵	۱/۳۲	۴/۴۸			
۲/۲۶	۱/۱۶	۲/۶۲	۱/۵۶	۱/۳۶	۱/۵۴	۲/۶۵	۳/۳۶	۴/۵۲	۱/۷۱	۰/۸۵	۴/۳۱	۳/۸۲	۲/۲۱	۲/۱۲	بعد تاریخی - هویتی	اصالت، فرهنگ، باورها، ارزش‌ها، هویت محلی، میراث فرهنگی، معانی تاریخی	
۱/۱۶	۲/۲۷	۱/۱۸	۴/۶۵	۲/۲۳	۲/۲۳	۲/۲۳	۱/۸۹	۳/۳۶	۱/۱۱	۱/۶۸	۲/۸۵	۳/۱۵	۲/۳۲	۱/۳۶	رویکرد اقلیمی		انرژی، سازگاری با محیط، مصالح، منابع در دسترس، توپوگرافی
۲/۸۴	۲/۳۲	۳/۳۶	۲/۸۵	۳/۱۶	۱/۵۶	۱/۲۱	۲/۶۵	۳/۱۵	۱/۳۱	۰/۶۵	۱/۳۲	۳/۶۵	۲/۲۲	۲/۶۵	بعد تکنولوژیکی	روش‌های ساخت، مصالح، فناوری، تکنیک‌های همساز با اقلیم، تکنولوژی بومی	
۳/۴۶	۲/۱۵	۲/۲۹	۲/۵۴	۳/۲۵	۲/۶۵	۱/۲۱	۲/۹۸	۳/۶۵	۱/۳۱	۱/۶۵	۲/۷۸	۴/۶۲	۳/۳۶	۱/۱۰	بعد پدیدارشناسانه - رویکرد معنا شناسانه		روح مکان، پرهیز از سطحی‌نگری، مفاهیم ویژه منطقه، سبک، نشانه، نگارش معنایی به سنت، نور
۳/۴۶	۴/۳۱	۲/۱۶	۳/۴۳	۳/۶۵	۲/۶۲	۲/۳۶	۱/۳۷	۱/۲۱	۱/۳۶	۱/۶۱	۳/۸۶	۳/۵۶	۲/۳۸	۲/۱۰	بعد فضاگرایانه	گشایش فضایی، سلسله مراتب، سیالیت، ثبات، نظم فضایی	
۳/۳۲	۲/۶۸	۱/۶۹	۴/۶۵	۳/۲۶	۲/۱۵	۱/۱۲	۲/۲۶	۱/۳۵	۱/۶۱	۲/۷۵	۲/۷۸	۴/۶۹	۱/۳۲	۱/۵۳	بعد فرهنگی - اجتماعی		انسان، فرهنگ، روابط اجتماعی، کیفیت زندگی، رفتارهای اجتماعی، زندگی جمعی، ارتباطات انسانی
۰/۳۲	۱/۱۵	۱/۶۵	۳/۶۵	۱/۱۲	۱/۷۰	۱/۱۳	۱/۳۶	۰/۴۵	۰/۱۲	۰/۳۲	۲/۲۳	۴/۲۳	۱/۱۵	۰/۸۹	پایداری زیست محیطی	اکولوژی، محیط زیست، انرژی پاک، همزیستی سالم انسان، محیط، طبیعت، توجه به زیست گیاهی و جانوری، منابع خاک، فناوری های سبز	
۱/۶۵	۳/۳۶	۲/۶۱	۳/۳۶	۲/۱۶	۰/۹۵	۲/۳۶	۱/۶۵	۲/۶۹	۱/۱۵	۰/۶۵	۲/۲۳	۴/۴۵	۳/۶۵	۱/۱۶	پایداری اجتماعی		پرورش فرهنگ محلی، حفظ تنوع فرهنگی
۱/۳۵	۳/۳۳	۱/۱۵	۱/۶۵	۱/۶۱	۱/۱۵	۱/۳۴	۱/۳۵	۰/۲۲	۱/۷۸	۲/۵۶	۳/۶۵	۴/۸۶	۲/۷۸	۲/۸۷	پایداری اقتصادی	احیا اقتصاد محلی، توسعه اقتصاد شهری، ایجاد جاذبه‌های گردشگری	

شماره	کاربری فضای				کاربری خدماتی				طرح ها و مسابقات			
	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷
۱	۱/۳۵	۲/۲۲	۱/۱۵	۱/۵۸	۳/۲۱	۱/۱۲	۲/۲۶	۱/۳۵	۲/۲۴	۲/۲۳	۳/۳۶	۲/۱۳
	بعد کالبدی											
	مویانه، هندسه ارایه، سبک، فرم، تقارن، تضاد، اصل											
	تقارن رنگ، سطح، گره، ریتم											
	جدلی											
۲	۱/۶۹	۲/۷۱	۲/۱۵	۱/۳۱	۱/۵۶	۲/۲۵	۱/۱۲	۲/۱۸	۱/۳۸	۲/۱۶	۳/۸۹	۲/۲۳
	بعد تاریخی - هویت											
	اصالت، فرهنگ، باورها، ارزش‌ها، هویت محلی، میراث فرهنگی، معانی تاریخی											
	بعد اقلیمی											
	ترزی، سازگاری با محیط، مصالح، منابع نور، سترس، توپوگرافی											
۳	۱/۱۲	۱/۷۵	۱/۶۶	۱/۶۳	۱/۱۳	۲/۱۷	۱/۱۸	۳/۸۹	۲/۳۶	۲/۳۷	۲/۱۷	۱/۱۲
	بعد تکنولوژیک											
	روش‌های ساخت، مصالح، فناوری، تکنیک‌های حساسی با اقلیم، تکنولوژی بومی											
	بعد پدیدار شناسانه - رویکرد معنا شناسانه											
	روح مکان، پدیده از سطحی نگری، مفاهیم ویژه، منطقه، سبک، نشانه، نگارش معنایی به سنت‌نویز											
۴	۲/۱۵	۱/۲۳	۱/۳۶	۱/۱۸	۱/۴۸	۲/۲۹	۱/۶۵	۲/۱۶	۲/۸۳	۱/۱۵	۲/۶۵	۲/۲۶
	بعد فضاگرایی											
	گشایش فضای، سلسله فرآیند، سوانته، تاروم، نظم فضای											
	بعد فرهنگی - اجتماعی											
	انسان، فرهنگ، روابط اجتماعی، کیفیت زندگی، رفتارهای اجتماعی، زندگی جمعی، ارتباطات انسانی											
۵	۱/۳۶	۱/۳۶	۱/۳۹	۱/۶۵	۱/۱۶	۱/۶۹	۱/۱۶	۱/۳۸	۱/۲۶	۲/۳۹	۱/۱۵	۱/۱۳
	پایداری زیست محیطی											
	اکولوژی، محیط زیست، انرژی پاک، هم‌بستگی سالم انسان، محیط، طبیعت، توجه به زیست گیاهی و جانوری، منابع خاک، قانونی های سبز											
	پایداری اجتماعی											
	برورش فرهنگ محلی، حفظ تنوع فرهنگی											
۶	۱/۱۳	۱/۱۳	۲/۵۱	۲/۳۶	۱/۳۶	۱/۵۳	۱/۶۵	۲/۷۳	۱/۵۶	۱/۳۶	۲/۱۵	۲/۳۶
	پایداری اقتصادی											
	انحصار اقتصاد محلی، توسعه اقتصاد شهری، ایجاد جاذبه‌های گردشگری											

ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

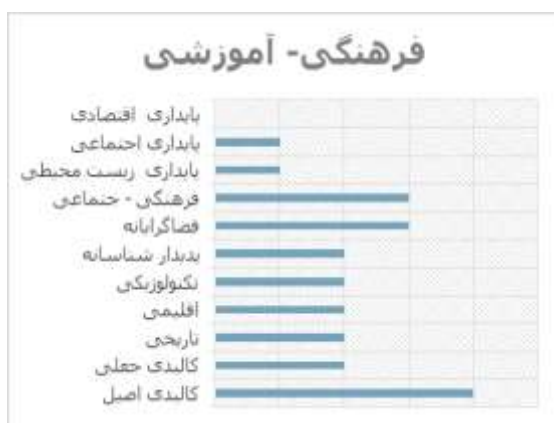
۳. یافته‌های پژوهش

با عنایت به نتایج مندرج در جدول فوق و باتوجه به این مساله که آن دسته از کاربری‌هایی که میزان میانگین نظرات کارشناسان بیشتر از عدد ۳ باشد، منطبق بر رویکرد مورد مطالعه است، از بررسی‌های انجام شده آثار مطرح معاصر مشهد به صورت تفکیک شده بر اساس نوع کابری این گونه می‌توان نتیجه گرفت که در کاربری تجاری از مجموع ۶ بنا بررسی شده که دارای رویکرد میانجی بودند، پردیس کتاب مشهد (۳/۲۱ امتیاز)، بازارچه چشم و چراغ (۳/۸۶) و بازار رضا مشهد (۳/۳۱) دارای بعد کالبدی از نوع اصیل و مجتمع تجاری مروارید گوه‌رشاد (۳/۳۱) و الماس شرق (۴/۴۸) رویکرد کالبدی از نوع

غیراصیل دارند. همچنین در خصوص بعد تاریخی، بازار رضا با امتیاز ۴/۳۱ دارای بعد تاریخی میباشد. بازارچه چشم و چراغ با امتیاز ۳/۱۵ دارای بعد اقلیمی و امتیاز ۳/۶۵ دارای بعد تکنولوژیکی است. پردیس کتاب (۳/۳۶)، بازارچه چشم و چراغ (۴/۶۲) و میدان شهدا (۳/۷۵) دارای رویکرد پدیدارشناسانه/ معنا شناسانه هستند. همچنین بازارچه چشم و چراغ (۳/۵۶) و بازار رضا مشهد (۳/۸۶) فضا گرایانه بوده و بازارچه چشم و چراغ (۴/۶۹) و میدان شهدا (۳/۱۳) به ابعاد فرهنگی - اجتماعی نیز توجه کرده‌اند. در خصوص رویکرد پایداری تنها میتوان در پروژه بازارچه چشم چراغ شاهد تأثیر آن در طراحی بنا بود که این موضوع با توجه به تاریخ ساخت این بنا می-

رویکرد کالبدی است. نمودار شماره (۲) نشان‌دهنده درصد تأثیرگذاری ابعاد مختلف منطقه‌گرایی در کاربری تجاری است.

توان اندکی امید به طراحی با توجه به مساله منطقه‌گرایی پایدار در سال‌های آینده به همراه داشته باشد. به طور کلی در خصوص کاربری تجاری این طور میتوان نتیجه گرفت که رویکرد غالب در این کاربری

شکل ۳. تأثیر ابعاد منطقه‌گرایی بر کاربری

ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

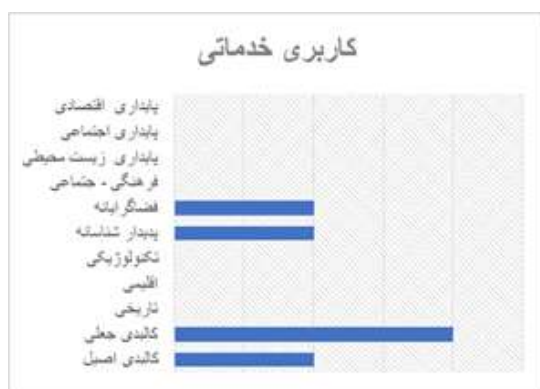
شکل ۲. تأثیر ابعاد منطقه‌گرایی بر کاربری تجاری

ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

سه بنای موزه و آرامگاه نادر (۳/۶۵)، یادمان شهدا دانشگاه فردوسی (۳/۲۵)، یادمان شهدا دانشگاه آزاد (۳/۴۶) دارای بعد پدیدارشناسانه - معنا شناسانه میباشند. دانشکده معماری فردوسی (۳/۴۳)، یادمان شهدا دانشگاه فردوسی (۳/۶۵)، یادمان شهدا دانشگاه آزاد (۳/۴۶) نگاهی فضاگرایانه به مساله منطقه‌گرایی داشته‌اند و همچنین این سه بنا دارای ابعاد فرهنگی - اجتماعی نیز می‌باشند. در خصوص رویکرد پایداری تنها در ساختمان دانشکده معماری دانشگاه فردوسی می‌توان اندکی شاهد ابعاد زیست محیطی و اجتماعی از رویکرد پایداری بود. به طور کلی از بررسی بناهایی با کاربری فرهنگی - آموزشی این گونه به نظر می‌رسد که بناهایی که با این کاربری طراحی شده‌اند توجه بیشتری به مساله منطقه‌گرایی داشته و همچنین

از میان ۷ بنا با کاربری فرهنگی - آموزشی که مورد تحلیل بر اساس انواع رویکردها قرار گرفتند. موزه بزرگ خراسان (۳/۸۰)، موزه و آرامگاه نادر (۴/۸۰)، یادمان شهدا دانشگاه فردوسی (۳/۱۱)، یادمان شهدا دانشگاه آزاد (۴/۴۸) دارای بعد کالبدی از نوع اصیل و صحن جامع رضوی (۳/۳۶) و کتابخانه مرکزی مشهد (۳/۳۹) نیز دارای بعد کالبدی اما از نوع غیر اصیل آن هستند، موزه بزرگ خراسان (۳/۳۶)، موزه و آرامگاه نادر (۴/۵۲) دارای ابعاد تاریخی - هویتی می‌باشد. همچنین موزه و آرامگاه نادر با امتیاز ۴/۶۵ دارای رویکرد اقلیمی نیز می‌باشد. همچنین در خصوص ابعاد تکنولوژیکی دو بنای موزه و آرامگاه نادر یا ۳/۱۵ امتیاز و یادمان شهدا دانشگاه فردوسی با ۳/۱۶ امتیاز این رویکرد را دارا می‌باشند.

قیاس با سایر کاربری‌ها، توجه بیشتری به مساله منطقه‌گرایی شده است. شکل شماره (۳) نشان دهنده درصد تاثیرگذاری ابعاد مختلف منطقه‌گرایی در کاربری فرهنگی است.

شکل ۵. تاثیر ابعاد منطقه‌گرایی بر کاربری خدماتی

ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

شکل شماره (۴) نشان دهنده درصد تاثیرگذاری ابعاد مختلف منطقه‌گرایی در کاربری اقامتی است. از بررسی طرح‌ها و مسابقات معماری در مشهد بر اساس رویکردهای مرتبط با منطقه‌گرایی این‌طور نتیجه می‌شود که طرح تئاتر شهر با امتیاز ۳/۳۶ دارای بعد کالبدی اصیل و طرح موزه دفاع مقدس با امتیاز ۴/۲۱ دارای بعد کالبدی جعلی می‌باشد. طرح تئاتر شهر با امتیاز ۳/۸۹ دارای بعد تاریخی - هویتی می‌باشد و سه طرح تئاتر شهر (۳/۳۸)، موزه جامع حرم رضوی (۳/۶۳)، برج‌های دوقلو سبز کوثر (۴/۶۴) دارای ابعاد اقلیمی بوده و هیچ یک از طرح‌های مورد بررسی، نگاه تکنولوژیکی نداشته‌اند، طرح تئاتر شهر با امتیاز ۳/۳۶ دارای ابعاد پدیدار شناسانه - معنا شناسانه نیز می‌باشد. طرح برج‌های دوقلو سبز کوثر

علاوه بر ابعاد کالبدی به معناشناسانی و ابعاد فرهنگی - اجتماعی نیز توجه کرده‌اند، همچنین در مواردی مانند ساختمان دانشکده معماری دانشگاه فردوسی می‌توان شاهد حضور منطقه‌گرایی پایدار نیز بود. به طور کلی در بناهایی با کاربری فرهنگی - آموزشی در

شکل ۴. تاثیر ابعاد منطقه‌گرایی بر کاربری اقامتی

ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

از میان بناهای با کاربری اقامتی شناخته شده، تنها ۴ هتل با رویکرد میانجی‌گرایانه شناخته شد، که از بررسی آنها این گونه نتیجه می‌شود که هتل آبان (۳/۷۱)، هتل میثاق (۳/۶۹)، هتل مدینه الرضا (۴/۱۵)، هتل درویش (۳/۶۵) تنها به ابعاد کالبدی منطقه‌گرایی توجه داشته‌اند. متأسفانه در هتل‌ها که دارای بیشترین مخاطب بوده و مورد توجه جمعیت توریستی قرار دارند، تنها به قصد جلب توجه توریست‌های مذهبی نگاهی کالبدی به منطقه‌گرایی داشته‌اند و هیچگونه توجهی به ریشه‌های اصیل منطقه‌گرایی نشده و تنها به صورتی تظاهری و غیراصیل پوسته‌هایی از معماری گذشته را تکرار کرده و توجهی به مسایل فرهنگی - اجتماعی و یا معناشناسانه نداشته‌است.

طور به نظر می‌رسد که در این طرح‌ها نشانه‌هایی از منطقه‌گرایی در شکل اصیل خود در تمام ابعاد آن قابل مشاهده است و همین‌طور توجه به مساله پایداری که امروزه بحثی متداول در جوامع معماری روز دنیاست را می‌توان در این آثار مشاهده نمود. این‌طور که از بررسی‌ها نتیجه می‌شود میزان توجه به تمام ابعاد منطقه‌گرایی چه ظاهری و صوری و چه معنایی و محتوایی و یا فرهنگی-اجتماعی و پایداری در پروژه‌های پیش رو مورد توجه قرار گرفته است. شکل شماره (۶) نشان دهنده درصد تاثیرگذاری ابعاد مختلف منطقه‌گرایی در طرح‌ها و مسابقات است.

(۳/۱۶)، موزه جامع حرم رضوی (۳/۸۳)، ساختمان نظام مهندسی (۴/۱۵)، تئاتر شهر (۳/۶۵) دارای بعد فضا گرایانه می‌باشند. تمامی طرح‌های بررسی شده دارای ابعاد فرهنگی-اجتماعی بوده و در خصوص رویکرد پایداری برج‌های دوقلو سبز کوثر با امتیاز ۴/۳۸ دارای پایداری زیست محیطی بوده و تئاتر شهر (۳/۴۴)، ساختمان نظام مهندسی (۳/۹۶)، موزه جامع حرم رضوی (۴/۸۶)، برج‌های دوقلو سبز کوثر (۳/۴۲) دارای پایداری اجتماعی می‌باشند. از بررسی این طرح‌ها می‌توان نگاه امیدوار کننده‌ای به مسابقات معماری و طرح‌های پیش‌رو داشت. این

شکل ۶. تاثیر ابعاد منطقه‌گرایی بر طرح‌ها و مسابقات ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

جدول ۵. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای

متغیر	میانگین	آماره T	اختلاف میانگین	Sig	فاصله اطمینان	
					پایین تر	بالا تر
بناهای شاخص منطبق بر منطقه‌گرایی	۲/۵۸	۴/۳۴	-۰/۴۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۲	-۰/۸۹

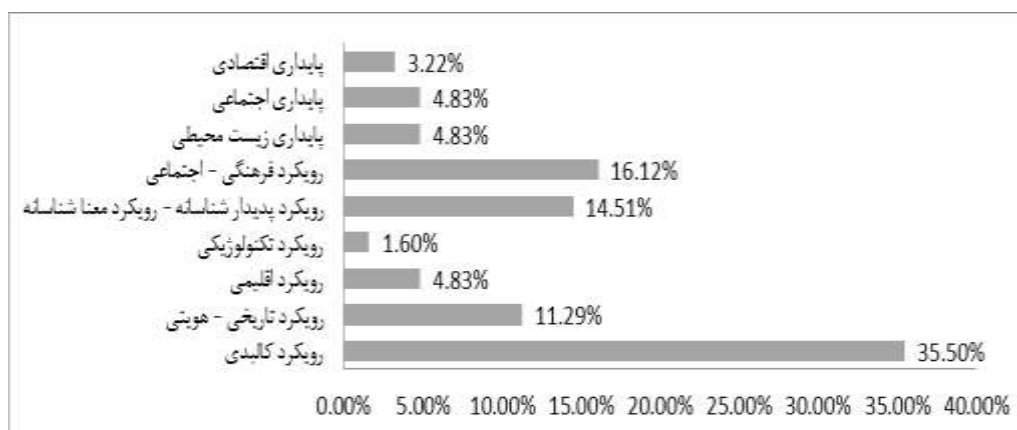
ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

برابر با منفی ۰/۴۲ است. با توجه به میزان سطح معناداری بدست آمده کمتر از ۰/۰۵ است. اختلاف میانگین مورد نظر در سطح اطمینان ۹۵ درصد

با توجه به جدول ۵، میانگین بدست آمده برابر با ۲/۸۵ است، به گونه‌ای که این میانگین، کمتر از میانگین نظری پژوهش (عدد ۳) و اختلاف میانگین آن

بناهای شاخص شهر مشهد منطبق بر رویکرد منطقه-گرایی است. از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد. نتایج حاصل از این آزمون به شرح جدول ۵ ارائه شده است.

معنادار است. چون مقدار میانگین بدست آمده کمتر از میانگین نظری پژوهش است، بنابراین می‌توان بیان نمود که طیف کثیری از بناهای شاخص مورد بررسی در این پژوهش منطبق بر رویکرد منطقه‌گرایی نمی‌باشند. در جهت بررسی این فرضیه که به نظر می‌رسد

شکل ۷. جمع بندی تاثیر ابعاد منطقه‌گرایی بر آثار شاخص معماری مشهد ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

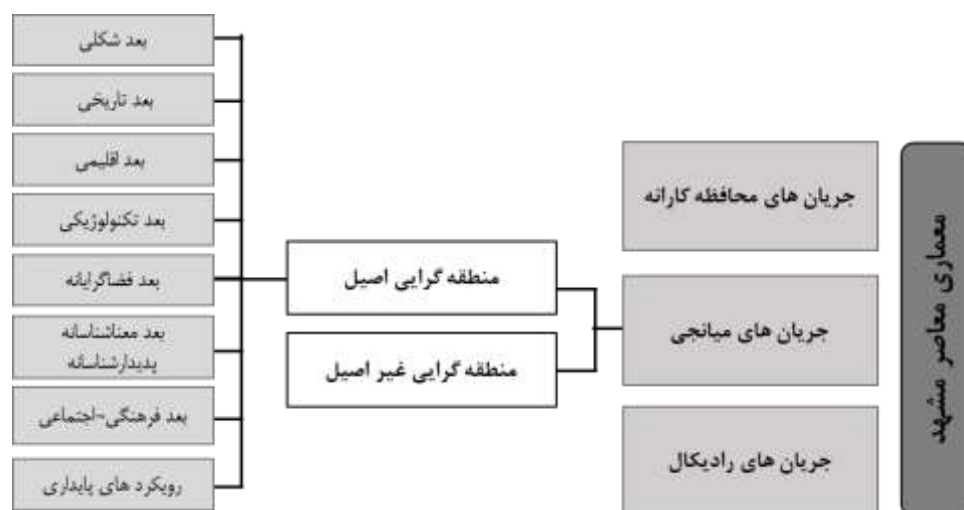
با توجه به تخریب بافت مرکزی شهر مشهد و از بین رفتن الگوهای معماری بومی این شهر از یک سو و از سوی دیگر رشد چشمگیر ساخت‌وساز خصوصا در حوزه اقامتی و تجاری این شهر با بحران هویتی در عرصه شهرسازی و معماری روبرو است. حضور الزامات قانونی همچون اجرای معماری ایرانی-اسلامی و گرایش امروز سازندگان معاصر به جریان میانجی سنت و مدرنیته برای ارتقا حس مکان باعث ایجاد جریان نوپای منطقه‌گرایی در این شهر شده است، اما به علت کم‌مایه بودن حوزه علمی و نبود الگوهای موفق اجرایی این جریان از مسیر اصلی

خود منحرف شده و به سمت منطقه‌گرایی غیراصیل و جعلی با سرعت زیادی پیش می‌رود. به طور کلی جریان‌های ساخت و ساز معاصر مشهد را می‌توان در یک دسته‌بندی جامع در سه جریان عمده تقسیم کرد. دسته اول دسته رادیکال، که طرفدار تغییرات و اصلاحات بوده و شامل بناهایی-ست که معماری وارداتی و غربی را پذیرفته و تحت تاثیر جریان معماری غربی بوده است؛ که خود در دو گروه عمده قابل تفکیک است: یک گروه، واپس‌گرا و مقلد معماری نئوکلاسیک اروپایی است، که سهم بسیار زیادی را در ساخت‌وسازهای معاصر مشهد دارد، نمونه بارز آن هتل قصر طلایی است. گروه دوم آثار پیشرو و آوانگاردی که شامل جریانات مدرنیسم من جمله سبک بین الملل می‌گردد، یکی از نمونه‌های

غیر اصیل است که به زعم سوها اوزکان منطقه‌گرایی جعلی نیز نامیده می‌شود و حاصل الحاقات تاریخی روی پوسته مدرن بوده، که بدترین نوع منطقه‌گرایی می‌باشد. دسته دوم به اعتبار ویلیام کورتیس همان منطقه‌گرایی اصیل نامیده می‌شود. که شامل بناهایی است که در این حضور میانجی‌گرایانه بین سنت و مدرنیته موفق بوده و خود شامل رویکردهای متفاوتی مانند رویکرد شکلی - کالبدی، تاریخی و... می‌باشد که در مدل و جدول زیر به صورت کامل بیان شده است.

آن ساختمان شرکت گاز و ساختمان صدا و سیما است. جریان عمده دوم، جریان محافظه‌کار که خود شامل بناهای مختلفی است که سعی در حفظ و تکرار بدون تغییر سبک‌های سنتی دارد، که طرح توسعه حریم حرم امام رضا را می‌توان از بارزترین آثار این گروه دانست.

جریان عمده سوم جریان میانجی است، که سعی در تلفیق بوم‌گرایی و مدرنیسم دارد که خود به دو دسته کلی اصیل و غیر اصیل تقسیم می‌شود که در دو سوی طیف اعتبار قرار دارند. دسته اول منطقه‌گرایی

شکل ۸. دیاگرام جریان‌های اصلی معماری معاصر مشهد ماخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

با اصول پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی حرفه معماری مطابقت داشته باشد. در این باب، می‌توان اظهار داشت که منطقه‌گرایی آینده‌با پیچیدگی‌های گوناگونی مواجه شده که باید به طور موثر توسط نهادهای مربوط، افراد و تصمیم‌گیران مورد توجه قرار گیرد پیشنهاد این پژوهش بهره‌گیری از تاثیر رویکردهای منطقه‌گرایی خصوصا منطقه‌گرایی پایدار در حوزه مختلف ساخت‌وساز به ویژه انبوه-

این پژوهش استدلال می‌کند که برای خلق یک محیط واقعی پایدار همراه با هویت مکانی، بایستی پیوندهای عمیقی بین مردم، طبیعت و محیط انسان-ساخت وجود داشته باشد. علاوه بر این، این محیط باید مرتبط با واقعیات همواره در حال تغییر دنیای مدرن باشد. فلسفه این پژوهش این است که مطمئن شویم فعالیت‌هایی که امروزه صورت می‌گیرد برای نسل‌های آتی، عواقب منفی بدنبال نداشته باشد و نیز

سازی و بلندمرتبه‌سازی در شهر مشهد را داشته چرا در جهت نیل به کاهش تاثیرات زیست‌محیطی که فقدان آن تاثیر منفی بر توانایی و تاب‌آوری جامعه خواهد داشت.

کتاب‌نامه

۱. ربانی ابوالفضل، غ.، شفقی، س.، و رهنما، م. ر. (۱۳۹۷). ارزیابی پراکنده‌رویی شهری با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی فضایی در مشهد، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۳(۲)، ۹۰-۱۰۷.
۲. زه وی، ب. (۱۳۷۶). "چگونه به معماری بنگریم". ترجمه فریده گرمان. تهران: انتشارات شهیدی.
۳. سرخیلی، ا.، پورجعفر، م. و رفیعی، م. (۱۳۹۳). سنجش اثرات همگرایی نیروهای مذهب و اقتصاد در شکل و فرم منطقه ثامن شهر مشهد در دوره معاصر. مطالعات شهری، ۱۲. ۸۷-۱۰۱.
۴. شاه‌چراغی، آ. (۱۳۹۴). پارادایم‌های پردیس‌درآمدی بر بازشناسی و بازآفرینی باغ ایرانی. تهران: جهاد دانشگاهی (واحد تهران)
۵. شایان، ح.، و کامل‌نیا، ح. (۱۳۸۷). منطقه‌گرایی و چالش‌های معماری معاصر در آغاز هزاره سوم. معماری و شهرسازی، ۹۱-۹۰، ۱۰-۱۵.
۶. شریعت‌زاده، ی. (۱۳۷۴). اعتدال میان سنت و نوآوری. فصلنامه آبادی، ۵(۱۹)، ۶۷-۶۴.
۷. مشهدی، ع. و امین‌پور، ا. (۱۳۹۶). تدوین فرایند و شاخص‌های مؤثر بر گونه‌شناسی معماری با معیار ویژگی‌های ترکیب‌بندی (نمونه موردی: بناهای تاریخی شهر اراک). مدیریت شهری، ۴۸، ۱۸۶-۱۷۳.
۸. معماریان، غ. ح. (۱۳۹۳ ب). مبنای طراحی معماری. تهران: انتشارات نغمه نو اندیش.
۹. معماریان، غ. ح. (۱۳۹۳ الف). سیری در مبانی نظری معماری. تهران: انتشارات مؤلف
۱۰. معماریان، غ.، و طبرسا، م. ع. (۱۳۹۲). گونه و گونه‌شناسی معماری. نشریه علمی-پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، ۶. ۱۱۳-۱۰۳
۱۱. مهدوی‌نژاد، م. ج.، بمانیان، م. ر.، و خاکسار، ن. (۱۳۸۹). هویت معماری؛ تبیین معنای هویت در دوره‌های پیشامدرن، مدرن و فرامدرن. هویت شهر، ۵(۷). ۱۲۲-۱۱۳.
۱۲. نسبیت، ک. (۱۳۹۴). نظریه‌های پسامدرن در معماری. ترجمه: محمدرضا شیرازی. چاپ هفتم، تهران: نشر نی.
13. Canizaro, V. (ed.). (2007). *Architectural regionalism: Collected writings on place, identity, modernity, and tradition*. New York: Princeton Architectural Press.
14. Colquhoun, A. (2007). *Critique of regionalism, the concept of regionalism*. In ed. Vincent B. Canizaro. London: Architectural Regionalism: Collected Writing.
15. Curtis, William J. R. (1986). *Towards an authentic regionalism*. In MIMAR 19: Architecture in Development. Singapore: Concept Media Ltd.
16. Eggener, K. L. (2002). Placing resistance: A critique of critical regionalism. Edited by V. B. Canizaro. New York: Princeton Architectural Press.
17. Fawn, R. (2009). 'Regions' and their study: wherefrom, what for and where to? *Review of International Studies*, 35, 5-34.
18. Foster, K. A. (2001). *Regionalism on purpose*. London: Lincoln Institute of Land Policy.

19. Frampton, K (1987). *Ten Points on Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*. Center 3, New Regionalism p. 20-27. New York: Rizzoli.
20. Frampton, K. (1983). Prospects for a critical regionalism. *Perspecta: The Yale Architectural Journal*, 20, 147-162.
21. Hettne, B., & Söderbaum F. (2002). *Theorising the rise of regionness*. in Shaun Breslin, et al. (eds.) *New Regionalism in the Global Political Economy*. London: Routledge.
22. Ibelings, H. (2007). *Supermodernism: Architecture in the age of globalization*, Netherlands: Netherlands Architecture Institute.
23. Lehmann, S. (2016). An environmental and social approach in the modern architecture of Brazil: The work of Lina Bo Bardi, City. *Culture and Society*, 7, 169.185.
24. Mallgrave, H. F., & Goodman, D. J. (2011). *An Introduction to Architectural Theory: 1968 to the Present*. Wiley-Blackwell.
25. Mansfield, E. D., & Milner, H. V. (1999). The new wave of Regionalism. *International Organization*, 53(3), 589-627.
26. Mumford . L. (1938). *The Culture of Citie.*, New York: Harcourt, Brace.
27. Nye, J. S. (1968). Comparative regional integration: Concept and measurement. *International Organization*, 22, 855-880.
28. Ozkan, S. (1982). *Regionalism within Modernism*. In Canizaro, B. (end). *Architectural Regionalism. Collected writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*. NewYork: Princeton Architectural Press.
29. Procter, P. (1982). *Longman dictionary of contemporary English*. Harlow: Longman.
30. Ricoeur, R. (1965). *Universal civilization and national cultures*. As cited by Kenneth Frampton in "Towards a Critical Regionalism. Evanston: Northwestern University Press.
31. Söderbaum, F. (2011). *The routledge handbook of Asian regionalism*, edited by Mark Beeson and Richard Stubbs. London: Routledge.
32. Tzonis, A., & Lefavre, L. (1981). *The grid and the pathway, an introduction to the work of Dimitris and Suzana Antonakakis*. Athens: Architecture in Greece.
33. Tzonis, A., & Lefavre, L. (2003). *Critical regionalism, architecture and Identity in a Globalized World, Munich, Berlin, London*. New York: Prestel.
34. Tzonis, A., & Lefavre, L. (2012). *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization, Peaks and Valleys in the Flat World*. London: Routledge.
35. Webster 's New World Editors, Guralnik, D. B., & Neufeldt, V. (1988). Webster 's new world college dictionary, 1988, 3rd ed, New York: Webster's New World